

Т. В. Родіонова

к.ю.н., доц.

ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Українська держава щорічно через систему органів і установ виконання покарань пропускає тисячі громадян, при цьому значна частина усіх засуджених відчувають на собі максимальний комплекс правообмежень під час відбування покарань. Однак відповідно до існуючої доктрини кримінально-правового впливу вважається,

що сама по собі ізоляція не в змозі досягти поставленої перед покаранням мети, тому до засуджених має також застосовуватись значний спектр різноманітних заходів впливу.

На сучасному етапі розвитку системи органів і установ виконання покарань одним із найважливіших напрямів діяльності є забезпечення виправлення та ресоціалізації засуджених, особливо тих, яким судом призначено покарання у вигляді позбавлення волі з метою убезпечення суспільства та можливості його нормального функціонування в контексті забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина від протиправних посягань.

Питання соціальної реабілітації останніми роками набувають особливо важливого значення при визначенні напрямів та способів запобігання злочинності. Соціальна реабілітація – це комплексний процес збереження, набуття чи відновленні засудженим або звільненим функцій та навичок, необхідних для законослухняного самостійного життя в суспільстві. Саме соціальна реабілітація засуджених в період відбування покарання полягає у формуванні в них норм, ідеалів, цінностей, необхідних для успішної життєдіяльності в суспільстві, а також навичок, якостей, компетенцій, знань та вмій відповідно до певної моделі соціальної поведінки.

Найбільш розробленою проблема соціальної реабілітації нині є у галузі педагогіки та соціальних наук, в яких вона досліджувалась за кількома напрямками: як окрема галузь загальної педагогіки; як структурний компонент соціальної педагогіки; як складова спеціальної педагогіки; як один із напрямів галузі охорони здоров'я [1, с. 71].

За визначенням А. Г. Шевцова, є доволі складним, практично неможливим, виділення технології соціальної реабілітації в «чистому вигляді», адже заходи із соціальної реабілітації за своєю суттю містять психологічні, педагогічні, медичні, правові компоненти [2, с. 481].

В. Н. Наливайко представляє структуру ресоціалізаційного процесу як інтеграцію таких етапів: адаптація до умов виконання кримінального покарання і перевиховання; підготовка засудженого до звільнення; звільнення і соціальна адаптація до умов життя на волі [3, с. 10].

Деякі вчені зазначають, що ресоціалізація засуджених повинна проходити наступні стадії: 1) віднесення засудженого до одного

з умовних соціальних типів; 2) збереження соціально-корисних зв'язків засуджених; 3) виправлення засуджених; 4) підготовка засуджених до звільнення; 5) виключення або нейтралізація несприятливої дії навколишнього соціального середовища; 6) працевлаштування і побутовий пристрій за місцем проживання; 7) контроль за виконанням умов умовно-дострокового звільнення спеціалізованим державним органом [4, с. 131].

Саме соціальна реабілітація в період відбування покарання полягає у формуванні в них цінностей, необхідних для успішної життєдіяльності в суспільстві, а також навичок, якостей, знань та вмінь відповідно до певної моделі соціальної поведінки.

У період відбування покарання можна вести мову виключно про початковий етап (напрям) соціальної реабілітації, оскільки це зумовлено обмеженнями місць позбавлення волі, про те, що вона відбулася можна стверджувати лише після звільнення та усунення всіх чинників, які сформували злочинну поведінку особи. Після звільнення з місць позбавлення волі повинні запроваджуватись заходи, спрямовані на закріплення та практичне впровадження набутих в період перебування особи в умовах ізоляції навичок та вмінь. Звідси, можемо констатувати, що соціальна реабілітація включає у себе два основні етапи: 1) пенітенціарний, що полягає у формуванні в них норм, ідеалів, цінностей, компетенцій, необхідних для успішної життєдіяльності в суспільстві, перелік яких обмежений умовами перебування в ізоляції; 2) постпенітенціарний – розширення кола тих навичок, норм, цінностей, які необхідно сформувати для життя в суспільстві, реалізації відповідної моделі соціальної поведінки.

Оскільки пенітенціарний етап соціальної реабілітації пов'язаний, переважно, з впливом на особистісні якості засудженого, та їх корекцію, то постпенітенціарний етап більше зв'язаний зі зміною навичок певної поведінки та безпосереднім впливом на криміногенні фактори, вплив на які був унеможливлений під час перебування в умовах ізоляції. І саме на їх усунення й має спрямовуватись діяльність із соціальної реабілітації звільненого, подальшої роботи з ним.

Відповідно до КВК України, програми диференційованого виховного впливу на засуджених повинні враховувати можливості

виховної функції режиму відбування покарання, загальноосвітнього і професійно-технічного навчання, заходів заохочення і стягнення, які застосовуються до осіб, позбавлених волі, самодіяльних організацій засуджених, громадських, благодійних і релігійних організацій, а також залучення засуджених до самовиховання.

Нині на практиці робота з засудженими відбувається шляхом їх залучення до участі в програмах диференційованого виховного впливу на засуджених. Зазначене, передбачено наказом Мін'юсту від 16 травня 2016 р. № 1418/5 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 17 травня 2016 р. за № 727/28857) [5]. Згідно з цим наказом затвердили положення про наступні програми диференційованого виховного впливу на засуджених: «Освіта»; «Професія»; «Правова просвіта»; «Духовне відродження»; «Творчість»; «Фізкультура і спорт»; «Подолання алкогольної залежності»; «Подолання наркотичної залежності»; «Підготовка до звільнення».

Натомість жодних позитивних результатів участі в таких програмах, як і відповідності їх змісту потребам засуджених, не наводиться. Як немає й чітких алгоритмів або конкретних програм подолання виявлених криміногенних чинників, що є основною передумовою успішної соціальної реабілітації засуджених та звільнених.

Як у національних, так і у міжнародних дослідженнях наголошується, що безпосередньо, умови відбування покарання в місцях позбавлення волі, переважно, не сприяють виправленню та ресоціалізації, більшою мірою негативно впливають на особистість засуджених.

Різні види реабілітаційної діяльності, що повинні впроваджуватися щодо засуджених, є доволі вагомими, однак лише всі вони в комплексі можуть забезпечити ефективність системи реабілітації у цілому.

Список використаної літератури

1. Коношенко С. В. Теоретико-методичні основи реабілітаційної роботи з соціально дезадаптованими підлітками в умовах індустріального регіону : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2010. 492 с.
2. Шевцов А. Г. Освітні основи реабітології : монографія. Київ : Леся, 2009. 483 с.

3. Наливайко В. С. Кримінологічні проблеми ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2000. 174 с.
4. Автухов К. А., Гель А. П., Колб О. Г. Права і законні інтереси засуджених до позбавлення волі в умовах реформування Державної кримінально-виконавчої служби України : монографія / за заг. ред. А. Х. Степанюка. Харків : Право, 2015. 246 с.
5. Про затвердження положень про програми диференційованого виховного впливу на засуджених : Наказ М-ва юстиції України від 16.05.2016 р. № 1418/5 : станом на 02.11.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0727-16#Text> (дата звернення: 10.11.2023).